

Dels primers cursos de català a la Llei general d'educació (1960-1970)

DAVID PUJOL

En els anys finals del franquisme, el 1973, Joan Reglà constata que, «pese a las circunstancias adversas, el *fet català* vive y se muestra operativo en la medida de sus posibilidades a nivel de nuestro tiempo. [...] Como historiador me permitiría recomendar unas interpretaciones comprensivas: el reto de nuestro tiempo exige actitudes positivas, de afirmación de cara al futuro, sin melancolías historicistas, tan arraigadas en todo el ámbito peninsular y según las cuales cualquier tiempo pasado fue mejor». Aquesta admonició del catedràtic de la Universitat de València en els darrers anys de la dictadura, adreçada a la intel·lectualitat espanyola, cal inscriure-la dins l'emergència d'una voluntat comprensiva de la pluralitat cultural de l'Estat.¹ Aquella pervivència era fruit de com des de 1960 la societat civil va aconseguir, en el domini lingüístic, mantenir vius importants exponents de cultura catalana. Tot i la voluntat de genocidi cultural i de persecució contra la llengua i la cultura per part del franquisme,² s'encetava lentament un temps d'afirmació i de visibilitat enfront de la política del franquisme i les seves conseqüències sociolingüístiques i escolars. Un combat desigual entre la substitució lingüística i cultural i la voluntat de mantenir la cultura pròpia des de la resistència cultural i l'ensenyament. Una resposta iniciada des dels anys cinquanta en el context del gran impacte migratori que rebé el Principat. Sense oblidar que no s'aturaren pas les accions

1. Amb iniciatives com ara els «Coloquios Cataluña-Castilla» encetats el 1964. Vegeu AMAT I FUSTÉ, Jordi, *Els «Coloquios Cataluña-Castilla» (1964-1971). Debat sobre el model territorial de l'Espanya democràtica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010.

2. Sobre aquesta qüestió vegeu BENET, Josep, *Catalunya sota el règim franquista: informe sobre la repressió de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco*, París, Edicions Catalanes, 1973; FERRER I GIRONÈS, Francesc, *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1985 (4a ed.); SOLÉ I SABATÉ, Josep M.; VILLARROYA, Joan, *Cronologia de repressió de llengua i cultura catalanes, 1936-1975*, Barcelona, Curial, 1994.

de repressió del règim, com ara la clausura d'Òmnium Cultural, fundat el 1961, per la brigada politicosocial de la policia el desembre de 1963 durant quatre anys. Aquesta entitat, superant les formes anteriors de mecenatge semiclandestí, assolí una fórmula eficient que permetia estimular i subvencionar la cultura catalana així com l'ensenyament del català, un fet copsat com una amenaça des de l'ideari uniformista de la dictadura. En aquest rebrotar de la cultura i l'escola catalana emergiren iniciatives per editar llibres o la campanya de «La llengua d'un poble» de 1968, i un any després es materialitzà la publicació de la Gran Enciclopèdia Catalana.

Sobre l'eficiència de l'acció de les escoles renovades en el manteniment de la llengua catalana trobem indicadors com el reportat per Maria Teresa Codina, segons el qual el 1960, segons una enquesta feta per l'Instituto Nacional del Libro Español (INLE) a uns setze mil escolars de Barcelona, només un 2 % dels alumnes feien referència a algun llibre publicat en català. En canvi, la mateixa enquesta feta a les primeres escoles renovadores elevava la xifra a un 15 %.³

Però també la sensibilitat creixent vers la recuperació de la llengua pròpia es reflecteix en fets com els que aporta Josep M. Colomer en el seu treball, publicat en dos volums, sobre els estudiants de Barcelona sota el franquisme. Colomer explica que en el curs 1960-1961 hi hagué una campanya a favor de la creació de càtedres de llengua i cultura catalanes: «La conscienciació sobre l'opressió nacional de Catalunya i la necessitat d'exigir l'ús de la llengua catalana a l'ensenyament fou especialment generalitzada quan arribaren a la universitat els ecos de la campanya contra Galinsoga i les notícies sobre els fets del Palau de la Música i el consell de guerra a Jordi Pujol».⁴ La primera conquesta d'aquestes reivindicacions fou l'organització, el gener de 1961, de cursets de llengua catalana a les facultats de Lletres i d'Econòmiques —més tard es repetiren a d'altres facultats—, a càrrec d'Antoni Comas i Jordi Vila, amb un caràcter voluntari. Precisament l'any 1965 Antoni Comas guanyà la càtedra de Llengua i Literatura Catalanes, fet que representà, per primera vegada després de la guerra, el reconeixement oficial acadèmic dels estudis de Filologia Catalana. També cal dir, com apunta Carles-Jordi Guardiola, que el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, celebrat a Barcelona el 1953 —l'any que Gabriel Ferrater va dir que *Madame se meurt*, referint-se a la cultura catalana—,⁵ representa un pas important en el reconeixement públic del català de 1939 ençà. Era la primera vegada que se celebrava una reunió d'aquest tipus a l'Estat espanyol, i la tria del lloc i del tema («Estudi del domini lingüístic

3. CODINA, M. Teresa, «La llengua, les llengües», a CANALS, M. A. et al., *La Renovació pedagògica a Catalunya des de dins (1940-1980)*, op. cit., p. 155.

4. COLOMER, Josep M., *Els estudiants de Barcelona sota el franquisme*, Barcelona, Curial, 1978, volum 1, p. 161.

5. Citat per PRATS, Modest a *El futur de la llengua catalana*, Barcelona, Empúries, 1995, p. 26.

del català») van ser importants per fer conèixer la realitat catalana als congressistes.⁶ D'altra banda, la Campanya del Diccionari (1949-1962), que es va portar a terme per tal de promoure el *Diccionari Català-Valencià-Balear* d'Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll, va ser la primera campanya per la llengua realitzada arreu dels Països Catalans.⁷

EL MANIFEST DELS CENT

El Manifest dels Cent va ser una carta de l'any 1960⁸ adreçada a tots els professors i a totes les persones interessades en la difusió de la cultura —titulada «Per la llengua catalana»—, que es va publicar en un full volander i en algunes revistes de l'exili.⁹ La tria del número 100 no va ser arbitrària, sinó que la xifra feia referència al Consell de Cent barceloní, la institució municipal suprimida per Felip V. El valor que va tenir aquest document, tal com explica Rudolf Ortega, és que la reivindicació de l'idioma va fer un salt des de les ombres de l'anonimat fins a la manifestació d'adhesió pública.

Després de diversos pamflets derivats del cas Galinsoga a partir de juny de 1959, agafa forma la idea de vehicular la demanda de millores per al català, especialment a l'ensenyament, amb la signatura de membres destacats de la intel·lectualitat i la cultura catalanes. El primer pas serà un text molt breu, de març de 1960, gestat al curs de Psicologia Política impartit per Carles Muñoz Espinalt, a partir d'un esborrany de Joan Triadú i del mateix Muñoz, amb l'objectiu d'assolir fins a cent signatures, per a les quals va caldre demanar-ne més per compensar les negatives d'alguns intel·lectuals, recelosos de les conseqüències que podia tenir un tipus d'activisme que resultava del tot nou.¹⁰

La primera reacció del règim va ser la d'emprendre represàlies: el policia Antonio Juan Creix, cap de la Brigada de Investigación Social, va interrogar alguns dels

6. Vegeu BADIA I MARGARIT, Antoni M., *Llengua i cultura als Països Catalans*, Barcelona, Edicions 62, 1979, p. 179-190.

7. GUARDIOLA, Carles-Jordi, *Per la llengua. Llengua i cultura als Països Catalans, 1939-1977*, Barcelona, La Magrana, 1980, p. 35-36.

8. Recordem que és el moment del conegut com a Afer Galinsoga, provocat per Luis M. de Galinsoga, en aquells moments director de *La Vanguardia Española*, quan va proclamar en públic la frase «Tots els catalans són una merda» simplement perquè el mossèn de la parròquia de Sant Ildefons de Barcelona feia el sermó de la missa en català. La campanya popular, en la qual va tenir un paper important Jordi Pujol, va aconseguir la seva destitució. Sobre aquest tema vegeu, per exemple, FABRE, Jaume; HUERTAS, Josep M.; RIBAS, Antoni, *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*, Barcelona, La Magrana, 1978, p. 237-253.

9. Dues d'aquestes revistes són *Endavant* a França i *Horitzons* a Mèxic.

10. ORTEGA, Rudolf, *En defensa de la llengua. Discursos, manifestos i textos decisius en la història del català*, Barcelona, Angle Editorial, 2016, p. 205.

signants. Rudolf Ortega explica que aquest finalment va manifestar: «Esta batalla la han ganado ustedes, la próxima la ganaré yo».¹¹

LA JAEC I LA COMISSIÓ DELEGADA D'ENSENYAMENT D'ÒMNIUM

Els anys seixanta es va fer palès que la cultura podia servir com una mena d'al·caprem democràtic per intentar canviar el gris panorama del moment.¹² En aquest sentit, durant l'any 1961 van tenir lloc dos fets importants que fa que puguem parlar d'una nova etapa, en el camp de la llengua, dins el franquisme: d'una banda, la fundació d'Òmnium Cultural —l'11 de juliol de 1961— i, de l'altra, la creació, l'endemà mateix 12 de juliol, de la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC), dins la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. També és l'any en què van aparèixer el *Diccionari castellà-català, català-castellà* de Santiago Albertí i les publicacions *Cavall Fort* i *Oriflama*. Feia dos anys de l'aparició de la nova revista *Serra d'Or* editada per l'Abadia de Montserrat.¹³ D'altra banda, com explica Francesc Vallverdú, aquesta etapa que estem historiant s'inicia amb la famosa «liberalització» de Fraga Iribarne, que coincideix amb la creixença del turisme, els *planes de desarrollo* i l'ascensió dels tecnòcrates de l'Opus Dei al poder: «En general, l'Administració es manté immobilitzada respecte al català, però en l'administració local i provincial es nota una certa “penetració” d'aquesta llengua (alguns actes culturals, certes subvencions per al foment de la cultura catalana, etc.). De tota manera, es tracta d'accions molt puntuals i poc significatives».¹⁴

L'any 1962 va néixer el segell editorial Edicions 62 i el 1963 hi va haver la primera gran campanya popular a favor de l'ús social de la llengua. Tal com explica Rudolf Ortega, aprofitant que existia el dret de petició —que permetia adreçar-se als poders públics sense que pogués derivar-se'n cap «perjudici»—, es va engegar una campanya de recollida d'instàncies adreçada al vicepresident del govern en què es va reivindicar l'ensenyament de la llengua i el seu ús públic. El text següent

11. *Ibidem*, p. 206.

12. És interessant, en relació amb aquesta idea, el llibre de Josep M. Huertas, Jaume Fabre i Guillem Huertas *La Catalunya dels seixanta*, Barcelona, Angle, 2006.

13. Sota la protecció de l'abat Escarré i promoguda per un grup d'universitaris nasqué, el 1959, *Serra d'Or* (segona època), fruit de la fusió de *Germinabit* (circular dels antics escolans) amb *Serra d'Or* (circular dels treballadors del santuari). Es convertí en la primera revista de difusió general editada en català després de la Guerra Civil. Era la revista d'alta divulgació i d'informació general de referència per al món cultural i intel·lectual sota el franquisme dins els marges d'activisme cultural que permetia la censura del règim. Vegeu «Serra d'Or repassa la història recent catalana per mitjà d'una exposició», *Butlletí de l'Institut d'Estudis Catalans* (desembre 2005) En línia: <https://www.iec.cat/butlleti/75/cronica/arxius_adjunts/Exposici%F3Serrad'OrNPmail.pdf>.

14. VALLVERDÚ, Francesc, «L'extensió social del català durant mig segle (1939-1989)», a *Processos de normalització lingüística: l'extensió d'ús social i la normativització*, p. 17.

és l'encapçalament que esperonava la recollida de signatures: «L'escaïença del cinquantenari de la instauració de les Normes Ortogràfiques de la llengua catalana justificaria tota una sèrie d'actes commemoratius i d'homenatge. Creiem, però, que el millor acte a realitzar és el d'adreçar-nos als organismes competents per tal de sol·licitar per a la nostra llengua, d'acord amb els procediments legals vigents, la plenitud d'uns drets elementals sense els quals sentim amenaçada no tan sols la seva expansió ans també la seva mateixa existència. [...]». La petició a què es refereixen els signants demana: a) l'ensenyament en llengua catalana a tots els centres públics i privats d'ensenyament primari, i l'assignatura de la pròpia llengua als centres d'ensenyament secundari i superior; b) la publicació de premsa en català i l'ús normal d'aquest idioma a les emissores radiofòniques, al cinema i en els altres mitjans de difusió; i c) la normal existència i funcionament, en llengua catalana, de les corporacions i les entitats de tot ordre que així ho desitgin.¹⁵

La fundació d'Òmnium Cultural —i seguim, en el que explicarem a partir d'ara, sobretot Josep Faulí i Joaquim Arenas— representarà un pas endavant significatiu perquè, de fet, la dedicació a la llengua catalana definirà la mateixa existència de l'entitat. Per això mateix és simptomàtic que una de les primeres accions d'Òmnium fos la creació de la Comissió Delegada d'Ensenyament, el 1962, que va assumir l'organització i la subvenció dels cursos de preparació per a professors de català. La primera junta va ser presidida per Francesc Recasens, acompanyat dels vocals Jaume Carner, Tomàs Garcés, Ermengol Passola, Frederic Rahola i Joan Triadú. Precisament aquest últim, juntament amb Eduard Artells, en aquesta època va publicar a l'Editorial Barcino *Lectures escollides*, inici d'una sèrie d'edicions al servei de l'ensenyament de la llengua.

De 1963 a 1968 aquesta comissió va fer funcionar un Seminari de Millorament que tenia un servei de consulta a distància a disposició dels professors, elaborava fulls informatius, organitzava conferències i sessions de treball sobre temes lingüístics, disposava d'una biblioteca especialitzada, etc.

Òmnium Cultural, doncs, va suposar una nova etapa per a la qüestió del català, com explica Joan Triadú en les seves memòries. Joan B. Cendrós, diu Triadú, volia «omnitzar» tot el que feia referència a l'ensenyament del català i la seva expansió, en les seves diverses formes. «En el meu cas, va tractar-se d'un veritable fitxatge. Em va oferir un horari, una secretària i un sou, per tal com el català era prioritari per a l'entitat.»¹⁶ El 1968 —l'Any Fabra— Triadú va proposar a la junta d'Òmnium l'organització de la Delegació d'Ensenyament del Català, que més endavant es va dir Delegació d'Ensenyament Català (DEC). «Entre les activitats de la DEC,

15. ORTEGA, Rudolf, *En defensa de la llengua. Discursos, manifestos i textos decisius en la història del català*, op. cit., p. 209-212. Lluís Carulla va ser un dels primers signants d'aquest manifest.

16. TRIADÚ, Joan, *Memòries d'un segle d'or*, Barcelona, Proa, 2008, p. 120.

figuraven uns seminaris de millorament per als professors, els quals va encetar el professor Miquel i Planas. Amb una dedicació realment inigualable, va tirar endavant en forma de ciclostil un petit butlletí que recollia els resultats de la tasca feta, propostes del que es podia fer i referències de la història literària i cultural del país. Amb el temps, d'aquí va sortir *Escola Catalana*.¹⁷ L'any 1969, en una felicitació de Nadal redactada per Joan Triadú, s'explicitaven els objectius i les activitats de la nova delegació: la formació dels professors de català per a l'accés al certificat de la JAEC, l'organització de l'Escola de Català, l'organització de tota mena de cursos —per correspondència, orals per a no catalanoparlants, per a tots els graus de l'ensenyament, d'alfabetització en llocs de feina...— i un servei permanent d'informació cultural.

Un exemple dels cursos per correspondència el tenim en el cas de Salvador Sunyer i Aimeric (Salt, 1924-2017), en un perfil que li va dedicar Lluís Freixas:

Aquesta etapa d'aprenentatge autodidacte culmina amb la seva formació com a mestre de català. L'any 1963, a través de la revista *Serra d'Or*, s'assabenta de la convocatòria d'uns cursos per a professors de llengua catalana que es podien seguir per correspondència. Un cop acabat el curs, comença a fer classes al domicili particular «per entrenar-nos» —afirma— amb dos o tres alumnes coneguts del poble. Va ser l'inici d'una activitat pedagògica titànica: cursos per correspondència, a casa, al Seminari Conciliar, a la Cambra de Comerç o en espais precaris cedits per associacions i municipis, i sovint d'amagatotis. Miquel Berga ho diu amb una claredat insuperable i ressons de Churchill: «Poques vegades un home sol ha fet tant per la llengua de molts. Poques vegades un autodidacte ha instruït amb autoritat tanta gent amb estudis».¹⁸

Salvador Sunyer també va fer classes de català, amb caràcter voluntari, a la Normal de Girona: segons Josep Clara, aquestes classes van començar el 4 de novembre de 1968.¹⁹

Parlem ara de la Junta Assessoradora per als Estudis de Català (JAEC). Com explica Joaquim Arenas en diversos treballs, l'increment constant dels cursos de català palesava la necessitat de donar garantia de qualitat a les classes i, en conseqüència, de tenir professors preparats. Amb aquesta voluntat es va crear la JAEC. «La tasca de la JAEC —explica Arenas— restà sempre vinculada a Òmnium Cultural, de manera especial des de 1963 que l'entitat va disposar de locals propis i la

17. *Ibidem*, p. 127-128.

18. FREIXAS, Lluís, «Salvador Sunyer i Aimeric. Mestre, polític, escriptor, ciutadà i pare de família», *Revista de Girona*, núm. 284 (maig-juny 2014), p. 76-77. També és interessant: CALLÍS, Josep (coord.), *Salvador Sunyer i Aimeric. Aproximació biogràfica*, Barcelona, Rosa Sensat, 2005.

19. CLARA, Josep, «Sota el règim franquista (1939-1971)», a *La Normal de Girona. 150 anys d'història (1844-1994)*, Girona, Ajuntament de Girona, 1995, p. 140.

Junta s'hi traslladà. La simbiosi entre les dues institucions feu possibles accions posteriors de gran incidència. Cal remarcar l'alternança de necessitat en el sentit que, com més classes de català es promocionaven i més cursos es necessitaven, eren més els professors dels quals calia disposar.»²⁰

El primer examen per a professors de Barcelona convocat per la JAEC va tenir lloc, segons Albert Jané, el 7 de gener de 1962, al local del Cercle Sardanista de la plaça del Pi. La Junta Assessora arribà a titular dos mil professors i gràcies a la seva acció constant, en el moment en què es restablí la Generalitat de Catalunya, es va poder comptar amb professionals formats per incorporar el català a l'escola. Els certificats a la JAEC es van convalidar i van tenir reconeixement oficial.

El 22 de novembre de 1962 les Joventuts del Front Nacional de Catalunya van enviar una carta oberta a Manuel Fraga, acabat de nomenar ministre d'Informació i Turisme, on li explicaven l'aspiració dels catalans de veure autoritzat l'ensenyament del català a les escoles. La carta fou contestada molt negativament, amb arguments absurds, per Ignasi Agustí —escriptor català passat al bàndol franquista— des d'*El Español*, publicació oficial del ministeri. La resposta d'Agustí va provocar una campanya contra ell i la represa de la campanya de 1960, aquesta vegada amb dos objectius: escoles i premsa en català.

La Campanya ha de tenir tantes direccions i manifestacions com es pugui. A títol de suggeriment us indiquem les següents accions possibles, totes elles dins la més estricta legalitat: sol·licitar dels Ministeris corresponents, mitjançant peticions particulars i col·lectives, que s'atenguin les nostres demandes; sol·licitar dels directors dels col·legis dels vostres fills l'organització de classes de català; recollir signatures en els vostres llocs de treball, entre els professionals del vostre ram, entre els vostres amics i entre els socis de les entitats que freqüenteu; organitzar actes que exaltin la llengua i la cultura catalanes; comprar llibres catalans; parlar sempre i a tot arreu en català; fer els anuncis a la premsa en català.²¹

En l'escrit s'hi va adjuntar un altre full amb el text següent: «Campanya en defensa de la llengua catalana. El català és l'única llengua del món que no és ensenyada a les escoles del país on es parla. Aquesta situació és un atemptat contra els més elementals drets de la persona humana. Això ha de canviar! Parleu sempre en

20. ARENAS, Joaquim, «Per la llengua i per l'escola», a *Òmnium Cultural (1961-1986)*, Barcelona, Òmnium Cultural, 1986, p. 59.

21. Full ciclostilat *Campanya per la llibertat de la llengua i cultura catalanes*. Extret de CREXELL, Joan, *Català a l'escola. Les campanyes populars sota el franquisme*, Barcelona, Edicions de la Magrana, 1998, p. 51-52.

català. Exigiu l'ensenyament del català a les escoles. Exigiu la publicació de premsa diària en català».

Gràcies a Genís Sinca coneixem una carta que Salvador Espriu va enviar a Joan B. Cendrós, datada el 25 de setembre de 1963, que és il·lustrativa del neguit que tenia el poeta —i no era pas l'únic— per ampliar l'abast de la tasca que s'estava fent en aquests anys:

Moltes gràcies per la tramesa de l'informe sobre l'ensenyament del català. Per l'amor de Déu, facin el que puguin per intensificar i aprofundir aqueixa tasca, car és qüestió de vida o mort. No podrien sortir més diners, molts més diners d'alguna mena de «quinieles» de futbol, apostes mútues, rifes de cecs, o quelcom per l'estil? [...] S'hauria de trobar un sistema que permetés de contribuir-hi tothom sense esforç, amb l'estímul d'un guany i sense que hom s'adoni de la finalitat que es persegueix. I que es pogués així manipular diners llargs per catalanitzar i nacionalitzar del tot el nostre poble.²²

Aquest mateix any 1963 va ser l'any de la primera gran campanya popular a favor de l'ús social de la llengua, amb la participació de personatges importants de la cultura i del món empresarial. Segons Rudolf Ortega, aprofitant la figura del dret de petició, es va engegar una campanya de recollida d'instàncies adreçada a Agustín Muñoz Grandes, vicepresident del govern, en què es reivindicava l'ensenyament del català. S'aconseguien unes deu mil instàncies. Joan Crexell explica que

el ressò d'aquesta campanya fou molt ampli, tot i que, recordem-ho, es va fer «porta a porta», sense cap mena de publicitat. Segons ha escrit el doctor Colomines, «una mobilització de deu mil persones l'any 1963-1964, quan per primer cop hom s'enfrontava amb noms i cognoms i amb totes les dades possibles d'identificació, superava tot el que fins aquell moment s'havia pogut aconseguir. El nombre, la diversitat i, sobretot, la qualitat dels signants del manifest inicial ajudaren molt a la difusió. S'estengué per tota la geografia de Catalunya i de tots els indrets arribaren peticions.

També en van parlar les ràdios estrangeres i, sobretot, la premsa de diversos països.²³

L'any 1964, a Montblanc, l'alcalde Josep Gomis va decidir retolar de nou el nom dels carrers de la vila en català. Quan va ser cridat pel governador civil de Tarragona, ell va posar el càrrec a la seva disposició, però no hi va haver cap

22. SINCA, Genís, *El cavaller Floïd. Biografia de Joan B. Cendrós*, Barcelona, Proa, 2016, p. 309-310.

23. CREXELL, Joan, *Català a l'escola...*, op. cit., p. 75.

conseqüència immediata. És una dada, aportada per Josep M. Solé i Joan Villarroya,²⁴ que no té a veure amb el context escolar del qual estem parlant, però que ens il·lustra l'obertura que s'anava produint a poc a poc en aquesta època. També, en aquest mateix sentit, el 1964 és l'any del manifest —fallit— dels intel·lectuals espanyols, rescatat recentment per Jordi Amat, en el qual afirmaven que no era incompatible l'existència de la llengua oficial castellana amb l'ensenyament i l'ús, com a instrument de cultura, d'altres llengües espanyoles:

Pero, para que pueda darse una coexistencia fraterna y fructífera, y no entorpecedora, es preciso que la lengua catalana sea enseñada científicamente, sin trabas ni imposiciones, al lado de la castellana, de acuerdo con el criterio que defiende la UNESCO para la defensa de las lenguas minoritarias en el Estado. Es preciso evitar la situación que se produjo en las zonas del Estado en las que conviven la lengua oficial y otra, en que muchas personas no se expresan correctamente en ninguna de ambas lenguas, por ser constantemente víctimas del calco lingüístico. Es preciso detener la depauperación de ambos idiomas, que a ambos perjudica. Para conseguirlo es preciso que los españoles de habla materna distinta a la castellana conozcan bien los dos idiomas, y sepan utilizarlos correctamente, y esto sólo puede conseguirse mediante la enseñanza de ambos en la escuela.²⁵

El 1964 Edicions 62 va publicar *Els altres catalans* de Francesc Candel, una obra de referència.

El 1965 va començar el que, amb el temps, es convertiria en el *Butlletí Interior dels Seminaris de la DEC* i, més tard, en la revista *Escola Catalana*. Joaquim Arenas ho explica d'aquesta manera: «L'estiu de 1965, el Seminari de Millorament havia iniciat, bé que modestament, una publicació per als professors —tres fulls en forma de carta. Eren temes lingüístics i notes informatives. Aquestes, diguem-ne circulars, les encapçala el Centre d'Estudis Francesc Eiximenis i no s'esmenta ni la Comissió Delegada ni Òmnium Cultural, ja que aquest Centre de caire religiós, en els temps de la clausura governativa d'Òmnium (desembre de 1963), havia acollit sortosament la Comissió Delegada i el Seminari de Millorament». Aquest mateix any va aparèixer *Beceroles. Comencem a llegir* d'Àngels Garriga, el primer llibre de text en català després de la Guerra Civil, publicat per Teide.²⁶

24. SOLÉ, Josep M.; VILLARROYA, Joan, *Cronologia de la repressió de la llengua i la cultura catalanes (1936-1975)*, Barcelona, Curial, 1994, p. 204.

25. ORTEGA, Rudolf, *En defensa de la llengua. Discursos, manifestos i textos decisius en la història del català*, op. cit., p. 221-224.

26. El 2015 l'editorial Teide en va fer una edició facsímil, amb un pròleg del president de la Generalitat Artur Mas.

El 1966 —l'any de la Caputxinada— va néixer *Tele|estel*, la primera publicació en català des de la Guerra Civil que no estava emparada per l'Església catòlica, i es va publicar el llibre escolar *Faristol. Llenguatge i gramàtica*, que va tenir una gran difusió.²⁷ També es va reprendre l'Escola d'Estiu de Barcelona —organitzada per l'Escola de Mestres Rosa Sensat, creada un any abans—²⁸ recuperant una tradició que s'havia estroncat amb la Guerra Civil. Tota la difusió es va fer en català, i «s'advertí a tothom que ens escrivia o parlava en castellà que les classes es desenrotllarien en català, com es feu. A ningú no semblà que això fos un obstacle —de fet per als professors tots i per a la majoria d'alumnes era una considerable *ventatje*— i de fet hi hagué a cada curset uns cinc o sis castellanoparlants que foren ben atesos cada vegada que demanaven algun aclariment». Al final de la memòria d'aquesta Escola d'Estiu hi podem llegir que «en conjunt sembla poder-se pensar que aquesta Escola d'Estiu de 1966, a més del seu valor en si, és una autèntica promesa de moviment dins de l'Escola Catalana que tots desitgem».²⁹ Lluís López del Castillo diu que de 1966 a 1974 Rosa Sensat va formar quatre mil professors en llengua i cultura catalanes.³⁰

L'any 1966 la revista *Serra d'Or* va donar a conèixer —en dos articles— els resultats d'una enquesta sobre l'ensenyament, del Secretariat d'Acció Catòlica de Promoció Social, que havia recollit 7.448 respostes (3.664 a Barcelona i 3.784 a la resta de Catalunya). Davant la pregunta «¿Esteu d'acord amb l'actual situació d'absència total de la llengua catalana a l'escola?», un 84 % hi va respondre negativament. De tota manera, un 57 % d'aquests demanava només classes de català, mentre que un 30 % volia una escola catalana amb classes de castellà. En preguntar sobre si les classes de català havien de ser voluntàries o obligatòries, la meitat dels enquestats considerava que havien de ser voluntàries, i l'altra meitat, obligatòries. De tota manera, tal com diu l'autor d'aquests dos reportatges, «la part de l'enquesta per on traspua tota la vibració humana de la comunitat es troba en els comentaris que fan els diferents consultats». S'ha d'ensenyar el català a les escoles «perquè som catalans», «perquè excloure'l de les escoles van contra el dret natural», «per amor a la tradició», «perquè la pèrdua de la llengua és pèrdua de tradició, ordre i progrés»... Finalment, hi ha l'opinió d'alguns sectors de la immigració: «Es necesario para colocarse», «es un requisito indispensable para colocaciones», «por si va a alguna tienda y le hablan en catalán», «porque vivo en Cataluña y quiero que mis

27. El text era de Lluís López del Castillo, amb il·lustracions de Pilarín Bayés, sota la direcció de Josep Tremoleda.

28. Vegeu MONÉS, Jordi, *Els primers quinze anys de Rosa Sensat*, op. cit.

29. Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià. Monestir de Poblet.

30. LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís, «L'ensenyament del català al Principat de Catalunya», dins *Bilingüisme i educació (2n Seminari)*, p. 90-91. Segons testimoni oral de Joaquim Arenas, el certificat d'aptitud que van rebre aquests mestres, però, no fou convalidat posteriorment per la Generalitat.

hijos conozcan el catalán», «para conservar la lengua y entenderse mejor con los catalanes», etc.³¹

L'any 1967 el Ministeri d'Educació i Ciència va crear una comissió per tal d'estudiar la incorporació de les llengües catalana, basca i gallega en el respectiu currículum escolar. La seva funció era «estudiar todos los antecedentes para a) acopiar información sobre el estado actual de la enseñanza de las lenguas regionales; b) clasificar y evaluar las obras relativas a dichas enseñanzas para cada nivel educativo y tipo de centro; c) proponer las instrucciones generales que habrán de aplicarse a las regiones bilingües del territorio nacional; d) presentar su estudio en el plazo señalado [abans del 31 de desembre de 1969], incluyendo propuesta de las disposiciones legales que convenga sean dictadas para asegurar el cumplimiento de las funciones antedichas».

Segons Joan Crexell, l'informe que va lliurar aquesta comissió és força sorprenent, ja que fou redactat amb una cruesa mai vista. Hi podem llegir que «en España no hay regiones bilingües naturalmente, lo que pasa es que regiones monolingües, como consecuencia de la Guerra de Sucesión (años 1707 y siguientes), se les privó por el derecho de conquista de la oficialidad de su lengua en la Administración, además de privarles de sus propios fueros según reza el Decreto de Nueva Planta». Per tot plegat, es demanava de considerar totes les llengües parlades a l'Estat com a espanyoles i que, per tant, fossin oficials en els seus respectius territoris històrics. També es demanava que l'ensenyament s'impartís «en la lengua española del lugar donde radique el centro de enseñanza». Com és de suposar, diu Crexell, cap punt d'aquest *Informe* no va ser recollit per la nova Llei d'educació.³²

El president de la Diputació Provincial de Barcelona, el marquès de Castellfloreite, en una sessió plenària d'aquesta institució, el setembre de 1966, també va parlar a favor de l'ensenyament del català: «Ninguna institución, ninguna tradición, ningún tesoro moral vernáculo, puede encontrar en la Diputación una oposición, ni un freno, ni una restricción, ni un entorpecimiento. Sería absurdo pensar que la Diputación va a estar de espaldas al afecto popular de nuestra provincia. Nosotros estamos en una línea de protección clara a estos conceptos». En el ple del 31 de gener de 1967 va ser aprovada per unanimitat una proposta del president de la Diputació a favor de l'ensenyament limitat del català en l'àmbit provincial barceloní.³³

31. GARCIA I GRAU, Joan, «Una encuesta sobre l'ensenyament-1», *Serra d'Or*, núm. 5 (maig 1966), p. 24-26, i «Una encuesta sobre l'ensenyament. Hom vol català a l'escola», *Serra d'Or*, núm. 6, (juny 1966), p. 22-24.

32. CREXELL, Joan, *Català a l'escola*, op. cit., p. 135-136.

33. CREXELL, Joan, ibídem, p. 94-98.

La decisió de la Diputació de Barcelona va provocar que diverses persones reclamessin acords semblants a les seves respectives diputacions. Joan Crexell diu que l'actuació no va ser coordinada, sinó que cada grup va actuar pel seu compte. A Tarragona, que van ser els primers a moure's, pel febrer, 34 persones es van adreçar al president Federico Gerona demanant-li que actués com a Barcelona. La Diputació concedí una subvenció de 250.000 pessetes a distribuir entre Tarragona, Reus, Valls i Tortosa. A Lleida, el mestre Ramon Barrull i Flix va convidar altres ensenyants a enviar instàncies a la Delegación Administrativa de Enseñanza Primaria, sol·licitant l'ensenyament del català a les escoles. No hi va haver resposta. Les instàncies es van traslladar a la Diputació, que el 28 d'abril de 1968 va emetre un dictamen on s'explicava que aquesta institució provincial ja havia creat una càtedra de Cultura Catalana i que aniria ampliant l'ensenyament del català en la mesura que les possibilitats econòmiques ho permetessin. A Girona es va constituir una comissió, amb Francesc Ferrer i Gironès, Antoni Domènech, Josep Jornet, Feliu Matamala i Salvador Sunyer, que va dur a terme una recollida de signatures. La Diputació va organitzar un curs de català per a adults a la Casa de Cultura de Girona, en el qual es van inscriure més de 150 alumnes. El grup promotor també va potenciar la redacció d'articles a la premsa i va organitzar un cicle de conferències dedicades a la Pedagogia Activa, amb la participació de Marta Mata, Pere Darder, Ramon Canals, Octavi Fullat i Ramon Fuster.

ALGUNS TESTIMONIS D'EXPERIÈNCIES D'ENSENYAMENT DEL CATALÀ

En el recull que el diari *Ara* va impulsar —«Explica'ns la teva història: com vas aprendre català quan no s'ensenyava a l'escola?»—, i del qual ja hem parlat en el capítol anterior, hi ha alguns testimonis que ens parlen d'experiències d'ensenyament del català en alguns centres educatius, també en aquesta època que estem relatant.

Amèrica Planas, per exemple, ens parla del parvulari Forestier de Montjuïc, «una escola magnífica, amb unes mestres humanes i intel·lectualment meravelloses. Tot i ser castigades diverses vegades, ens parlaven català i ens ensenyaven cultura catalana. Ningú que hi hagi anat les oblidarà».

Rafel Balada, d'Amposta, estudiava el batxiller superior a Valls en un internat, l'any 1965: «Els alumnes vam demanar d'aprendre a escriure la llengua que parlàvem fora de l'horari escolar i el director ens ho va prohibir. Aleshores una professora, Josefina Cardó, es va oferir a ensenyar-nos-la a casa seva, de franc, aprofitant el temps que teníem per sortir a passejar».

Ignasi Hosta Pascual explica que l'any 1966, quan tenia 10 anys, un professor de la Salle Gràcia feia classes de català mig d'amagat als locals de la parròquia dels

Josepets: «Recordo que ho va ofertar només a uns pocs alumnes. Seria curiós conèixer el criteri de selecció que seguia. El llibre de referència era l'entranyable *Faristol*. Caldria un homenatge a aquest llibre referent per a tants nois i noies quan a l'escola el català senzillament no existia, excepte a l'hora del pati».

Una senyora, que signa només amb el nom Magdalena, explica que el 1967, a Granollers, anava a casa d'un senyor que ensenyava català d'amagat a les golfes de la seva merceria. També diu que en aquestes classes es feia servir el llibre *Signe*.³⁴

Oriol Calvo, nascut el 1960, explica que, quan tenia deu anys, a l'escola d'Argentona hi havia un mestre —Carles Riera— que els feia classes de català, tot i estar totalment prohibit: «Amb ell vaig aprendre les primeres normes de gramàtica catalana. Després, a l'institut Satorras de Mataró, amb 15 anys, el senyor Clariana ens feia classes extraescolars en català, totalment de franc».

Mercè Carrio Potrony va entrar en contacte amb el català escrit a través de la Biblioteca Popular de Navàs: «El professor era mossèn Climent Forner, poeta i gran amant de la llengua. Suposo que el curs es va fer per l'amor a la llengua i al país del mossèn i de la bibliotecària, que també era mestra d'escola, la M. Àngels. Em sembla que en aquell moment en Franco encara no havia mort».

D'altra banda, Manuel Cuyàs, en un article a *El Punt Avui*, recordava l'Escola Pia Santa Anna de Mataró, segons ell el primer centre de Catalunya que va introduir classes de català en horari lectiu, en els anys seixanta.³⁵ I per acabar, Quim Gibert, en el llibre *Qui estima la llengua, la fa servir*, explica la seva experiència de l'any 1974, que demostra que l'assignatura de llengua catalana era el que se'n deia popularment una «maria»:

Quan cursava 7è d'EGB, un senyor jubilat ens ensenyava voluntàriament català en hores lectives (l'any 1974 aquelles classes eren tolerades). I si fa no fa va passar el mateix: a la mandra general per l'estudi, s'hi sumava un esforç suplementari del qual no hi havia dubte que llavors se'n podia prescindir. Tant era així, que aquelles lliçons ningú no se les prenia seriosament de tan testimonials i irrellevants com eren. Entre el poc ofici del mestre voluntari i uns alumnes amb ganes de gresca a tothora, a mig curs la direcció del col·legi va determinar suprimir la matèria. Havíem aconseguit amargar la bona voluntat d'aquell bon mestre. Ningú no va trobar a faltar mai més el català.³⁶

34. JANÉ, Albert (amb la col·laboració de Josep IBÀÑEZ, Enric GUAL i M. Eugènia DALMAU), *Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana*. Aquest llibre, publicat a Barcelona per Edigraf el 1962, es feia servir en el curset elemental de català per correspondència del Secretariat de l'Obra del Diccionari.

35. CUYÀS, Manuel, «Dies de tot», *El Punt Avui*, 27 de setembre de 2017.

36. GIBERT, Quim, *Qui estima la llengua, la fa servir. Els catalans i l'ús del català*, Barcelona, Barcano-va, 2013, p. 17.

LA CAMPANYA «CATALÀ A L'ESCOLA» DE 1969

El 1969 —data de creació de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent— és l'any de la segona campanya «Català a l'escola», d'ampli abast ciutadà, que pretenia aprofitar els treballs de redacció de la nova Llei general d'educació per aconseguir fer entrar el català en el currículum. També és l'any que l'Estat espanyol va acceptar la «Convenció relativa a la lluita contra les discriminacions en l'esfera de l'ensenyament», que havia estat adoptada el 14 de desembre de 1960 per la Conferència General de l'Organització de les Nacions Unides, l'Educació, la Ciència i la Cultura, i que reconeixia, en el seu article cinquè, el dret de les minories nacionals a utilitzar i ensenyar la llengua pròpia.³⁷

Joan Crexell dona a conèixer una enquesta sobre l'ensenyament del català a Barcelona ciutat i el curs 1969-1970 només el 24 % dels alumnes n'aprenien.³⁸ Donem la veu a Josep Benet, pal de paller del grup impulsor: «A finals de l'any 1969 un grup de persones proposà que, amb motiu de la discussió d'un projecte de Llei general d'educació que havia de tenir lloc a les Corts franquistes, es promogués una gran campanya pública a favor de la inclusió de l'ensenyament de la llengua catalana als centres docents oficials i privats en l'esmentat projecte de Llei».³⁹ Segons Benet, Òmnium Cultural acollí la proposta amb entusiasme i va oferir els mitjans necessaris per dur-la a terme.

El mes de desembre va publicar-se a la premsa la crida de la campanya, amb un text que va rebre una allau de suports d'arreu del país i de tots els àmbits:

Numerosas personas se han dirigido a nosotros [Òmnium Cultural] manifestándonos su deseo de que hagamos llegar, con la mayor voluntad de diálogo, nuestra voz al Excmo. Sr. Ministro de Educación y Ciencia, en solicitud de que en el proyecto de Ley General de Educación, próximo a aprobarse, la enseñanza de la lengua catalana en su área lingüística encuentre un cauce adecuado, en todos los niveles educativos, de acuerdo con la encíclica *Pacem in Terris*, las recomendaciones de la UNESCO sobre la enseñanza de las lenguas vernáculas y las peticiones presentadas, en su día, por el Institut d'Estudis Catalans y las Reales Academias de Buenas Letras, Medicina, Ciencias y Farmacias de Barcelona. [...] Por ello, tenemos el honor de invitar a todas las corporaciones y entidades de Cataluña a unirse y participar en esta gestión en favor de la enseñanza normal de la lengua catalana.⁴⁰

37. BOE núm. 262, 1 de novembre de 1969, p. 17070-17072. Aquesta convenció va entrar en vigor a l'Estat espanyol el 20 de novembre de 1969, quasi nou anys després de la seva aprovació.

38. CREXELL, Joan, *op. cit.*, p. 218.

39. BENET, Josep, «Campanya "Català a l'Escola"», dins *Òmnium Cultural, 1961-1986*, Barcelona, Òmnium Cultural, 1986, p. 69.

40. ORTEGA, Rudolf, *op. cit.*, p. 226-227. Signen aquesta crida Pau Riera i Sala, president d'Òmnium Cultural; Ramon Fuster Rabés, degà del Col·legi de Llicenciats en Lletres i en Ciències; Josep Ventosa i

Més de dues mil cinc-cents corporacions i entitats de Catalunya s'hi van adherir per escrit, a banda de milers de persones a títol individual.⁴¹ I la campanya es va intensificar encara més a partir de primers d'abril de 1970, quan a les Corts franquistes començà la discussió del projecte de llei d'educació. Josep Benet explica⁴² que el procurador familiar per Lleida, Joaquim Viola i Sauret, havia presentat una esmena proposant introduir un text tan moderat com el següent, a l'article primer de la Llei: «4. La incorporación de las peculiaridades regionales, especialmente de las lenguas propias vernáculas, que enriquece la unidad...». El portaveu de la ponència d'Educació de les Corts, el falangista Adolfo Muñoz Alonso, s'oposà enèrgicament a l'esmena esmentada perquè intentava introduir les anomenades *lenguas vernáculas*, amb aquests mots: «Mucho cuidado con creer que la lengua es solo vehículo de expresión; también es un medio de acceso al alma, y por ahí hay también un acceso al virus del alma. Y me parece que no es cosa de conceder favores a los que utilizarán la lengua para combatir la unidad de España». L'esmena del senyor Viola no triomfà. Les paraules de Muñoz Alonso, sense voler, van popularitzar encara més la campanya i fins i tot van aparèixer adhesius amb frases com la següent: «Compte: soc un virus».

La campanya «Català a l'escola» va provocar, de manera directa o indirecta, alguns comentaris de premsa i va rebre el suport de la Conferència Episcopal de la Tarraconense. L'arquebisbe de Barcelona, Marcelo González, i el bisbe de Girona, Narcís Jubany, van visitar el ministre José Luis Villar Palasí per fer-li conèixer l'acord. També calia aconseguir suport des de la capital de l'Estat, la qual cosa es va aconseguir. José María Pemán, membre de la Real Academia Española, va acceptar d'escriure un article a favor de la llengua catalana, que fou publicat al diari *ABC* el diumenge 19 d'abril de 1970 i reproduït a la premsa diària de Catalunya i de la resta de l'Estat. Es titulava «El catalán: un vaso de agua clara»: «En esta ocasión me encuentro —¡otra vez!— el problema del idioma catalán revivido con ocasión de la enseñanza en las escuelas. Pienso que el primer es este de calificarlo como “problema”. En este caso, como en otros muchos, el problema es el modo de manipular una cosa que en sí misma no lo es. El catalán, en sí, no es un problema: es una evidencia. Lo que ocurre es que las evidencias cobran fisonomía contorsionada de problema cuando son manejadas por los políticos, ¡que

Palanca, president del Centre Excursionista de Catalunya; Joan Vallbé i Creus, degà del Col·legi d'Enginyers Industrials; Ferran Muñoz i Sanllehy, president de l'Orfeó Gracienc; Ignasi de Gispert i Jordà, degà del Col·legi d'Advocats; Xavier Subias i Fages, degà del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, i Joan A. Maragall i Noble, president de l'Orfeó Català.

41. La Normal de Girona, per exemple, s'hi va adherir a petició de l'alumnat.

42. BENET, Josep, «Campanya “Català a l'Escola”», a *Òmnium Cultural*, 1961-1986, p. 70.

esos sí que son problema!». ⁴³ Pemán també fa referència a les paraules de Muñoz Alonso: «Ahora el tema echa chispas, porque en las Cortes, con ocasión de discutirse la Ley de Enseñanza se ha dicho que se tuviera cuidado con el catalán que podía ser portador de virus políticos. Es otra vez la suspicacia renacida». ⁴⁴ Finalment, acaba l'article dient que «el catalán no es un hecho que se «conlleve» o al que se resigna uno. Es un hecho, no pasivo, sino activo, que significa enriquecimiento y aumento para España. Transparente el contenido y el cristalino continente, nada hay en este tema que sea resignación o componenda. Hablar o leer o aprender el catalán es un hecho simplicísimo. Se trata de beber un vaso de agua clara». ⁴⁵

Sis anys més tard, Josep Andreu i Abelló va publicar un article a *El País* on recordava aquesta campanya del català a l'escola i explicava que va ser ell qui va demanar l'article a José María Pemán:

[...] fui invitado a una reunión en el domicilio de la persona que dirigía la campaña, Josep Benet, y allí encontré otras personas que intervenían en la misma, entra las que recuerdo Albert Manent, Jordi Pujol y Salvador Casanovas. Benet, después de explicar la marcha favorable de la campaña, expuso los problemas que se planteaban y manifestó que era necesario que alguna personalidad de la intelectualidad española, de Madrid, levantara la voz en favor de la lengua catalana. Concretamente me pidió que me trasladara a Madrid para conseguir que José María Pemán publicara un artículo en el *ABC*. ⁴⁶

LA LLEI GENERAL D'EDUCACIÓ DE 1970

La Llei 4/1970, de 4 d'agost, general d'educació i finançament de la reforma educativa, promoguda pel ministre Villar Palasí, no recollia les aspiracions del poble, però acabava amb la prohibició total de l'ensenyament de la llengua catalana a les escoles i obria algunes possibilitats d'actuació. ⁴⁷ En concret, l'article 14 deia que «la educación pre-escolar comprende juegos, actividades de lenguaje, incluso, en su caso, de la lengua nativa» i, pel que fa a l'Educació General Bàsica el

43. PEMÁN, José María, «El catalán: un vaso de agua clara», *ABC*, 19 d'abril de 1970, p. 3.

44. *Ibidem*.

45. *Ibidem*.

46. ANDREU, Josep, «1970: la campaña en defensa del catalán», *El País*, 16 de juny de 1976. Josep Andreu no coneixia personalment José María Pemán: «Por ello, en Madrid me dirigí a mi amigo José María de Areilza. El conde de Motrico hacía poco tiempo que, en un viaje a Barcelona, había celebrado diversas entrevistas con varios dirigentes de las organizaciones democráticas catalanas de la clandestinidad y había demostrado sumo interés y comprensión hacia las reivindicaciones básicas catalanas. José María de Areilza había dejado en Cataluña el recuerdo de un hombre abierto y liberal. El conde de Motrico comprendió inmediatamente la importancia de mi misión y me ofreció su ayuda».

47. Hi ha una anàlisi d'aquesta llei a MONÉS, Jordi, *L'escola a Catalunya durant el franquisme*, Barcelona, Edicions 62, 1981, p. 97-143.

17 deia que «las áreas de actividad educativa en este nivel comprenderán: el dominio del lenguaje mediante el estudio de la lengua nacional, el aprendizaje de una lengua extranjera y el cultivo, en su caso, de la lengua nativa». Jordi Monés fa notar que substituïa el terme *llengua vernacla* pel de *llengua materna*, un avenç teòric d'una certa importància. També explica que en les orientacions pedagògiques per a la segona etapa de l'EGB s'especificava amb més precisió la posició governamental en relació amb les llengües no castellanes de l'Estat: «En el caso de que el niño no sepa castellano conocerá que se parte de la propia lengua nativa para iniciarle en la lectura y escritura de la lengua nacional. Tránsito gradual que le permitirá conjuntamente expresarse por escrito en ambas lenguas».⁴⁸ Enric Larreula explica que cap d'aquestes disposicions legals no tenien cap mena de valor pràctic en elles mateixes perquè van ser redactades oficialment amb la voluntat expressa de no ser aplicades, ja que mai no s'hi va dedicar ni cap estudi seriós ni s'hi va invertir cap pressupost per part del Ministeri: «Més aviat es tractava de sortides de compromís davant la creixent contestació i exigència per part de la societat. Però van propiciar que l'any 1971, al si de la DEC d'Òmnium Cultural, un grup de professors pensés que havia arribat l'hora de fer les gestions necessàries per aconseguir introduir el català a les escoles dins l'horari normal de classe».⁴⁹ Segons les dades que aporta Josep Faulí, un any després de promulgar-se aquesta llei d'educació la DEC controlava les classes de català a setanta centres escolars, amb un total de deu mil alumnes, repartits en 350 cursos, la qual cosa representava unes 3.000 hores mensuals de classe.⁵⁰

48. MONÉS, Jordi, *L'escola a Catalunya durant el franquisme*, op. cit., p. 344.

49. LARREULA, Enric, *La llengua dibuixada*, p. 20-21.

50. FAULÍ, Josep, op. cit., p. 65.